

Ken uw leerling populatie!

Het ontbreekt het vmbo en mbo aan cruciale informatie over leerlingen, zoals het opleidingsniveau van de ouders. Dat staat een goede risico-inschatting van vsv voor de eigen schoolpopulatie al in de weg. Preventie ervan is vooral een kwestie van tijdig anticiperen. Vanuit het levensloopmodel gedacht moet dat door de hele keten; van voorschoolse en vroegtijdige educatieve tot en met mbo.

Cathy van Tuijl

Het aantal jongeren dat het onderwijs zonder startkwalificatie (lees: mbo-2 diploma) verlaat is anno 2012 gedaald tot ruim 36.000. Maar om de doelstelling van 25.000 uitvallers in 2015 te behalen moet er meer gebeuren. Dat kan onder meer door beter te signaleren welke populatie de opleiding binnen stroomt. Dat vraagt om adequate signaleringsinstrumenten.

Een stabiele gezinsomgeving en goede prestaties bij de start in het onderwijs bevorderen het behalen van een diploma. Een stevig aantal leerlingen heeft echter een minder stabiele gezinsachtergrond, leerachterstand of -problemen, soms al bij intrede. Deze leerlingen zijn daardoor kwetsbaarder voor schooluitval (vsv). Vsv kent verschillende oorzaken zoals foute studiekeuze, onvoldoende basisvaardigheden of onvoldoende motivatie, of problemen thuis. Vaak zijn het verschillende redenen tegelijk die een rol spelen (Allen & Meng, 2010). Het levensloopmodel van Alexander en Entwisle (2001) verklaart schooluitval eveneens uit een opeenhoping van problemen. Dit model beschouwt voortijdig schoolverlaten als het resultaat van een geleidelijk proces van terugtrekking uit het onderwijs (zie ook Profiel, november 2012, p. 28-29). Leerlingen die uitvallen hebben vaak al langere tijd moeite om mee te komen met het niveau van onderwijs, zijn weinig gemotiveerd en ook hun ouders zijn vaak weinig betrokken bij het onderwijs.

Levensloopmodel

Het levensloopmodel is gebaseerd op langdurig Amerikaans onderzoek bij een hoge risicopopulatie. Dit model geeft een completer beeld in termen van trajecten, ketens van oorzaken van vsv, dan modellen die slechts één of enkele factoren vlak voor het moment van uitval bestuderen. Allereerst door het individu, het gezin en de omgeving een plaats te geven in ontwikkelingstrajecten.

Voortijdig schoolverlaten voorkomen in (v)mbo

Pro-meeting 'Preventie VSV 2013 – nieuwe stappen'

Op 18 april licht dr. Cathy van Tuijl de eerste resultaten van het onderzoek 'Preventie in de keten' toe op de middagconferentie van Profiel Conferenties. Dit doet ze samen met Henry Elsjan van het ROC Twente.

Zie voor het hele programma www.profielconferenties.nl.

Van vsv weten we dat jongeren met laag opgeleide ouders een hoger risico lopen op vsv dan jongeren van hoger opgeleide ouders, zelfs bij gelijke prestaties. In de tweede plaats door oog te hebben voor het tijdsaspect: vaardigheden en kennis borduren voort op eerder verkregen vaardigheden en kennis. Vaardigheden en kennis verkregen in een eerder stadium bevorderen de ontwikkeling van schoolse aanpassing. Zeker voor vroege achterstand geldt dat deze achterstand grote consequenties heeft voor de verdere schoolloopbaan. Een gebrekkige woordenschat bij intrede in het onderwijs betekent dat kinderen minder kunnen profiteren van het onderwijsaanbod, en dus nog verder achterop raken. En in de derde plaats door te benadrukken dat prestaties én sociale aanpassing in de school in een wederkerig proces vsv beïnvloeden. Langdurig falen is weinig bevorderlijk voor een schoolloopbaan maar datzelfde geldt voor geen aansluiting vinden bij de groep. Het levensloopmodel biedt houvast voor preventieve inspanningen om schooluitval te voorkomen.

Preventie in de keten

In het project Preventie in de Keten, een project over het voorkómen van vsv, wordt nagegaan of het levensloopmodel ook van toepassing is op Nederlandse leerlingen in een niet-grootstedelijke omgeving (Noord-Oost Twente). Bij vijf aaneensluitende leeftijdsgroepen in het onderwijs is nagegaan of er leerlingen zijn met openhoping van vsv-specifieke risicofactoren, en in hoeverre de openhoping van risicofactoren in deze leeftijdsgroepen samenhangt met schools functioneren, motivatie en prestaties. De vijf leeftijdsgroepen, van basisschool groep 1 tot en met mbo jaar 1, worden drie jaar lang gevolgd in hun schoolloopbaan. Het project is nu halverwege maar de eerste resultaten bieden belangrijke aandachtspunten voor het onderwijsveld.

Op basis van onderzoek naar vsv zijn lijsten opgesteld met risicofactoren specifiek voor vsv. De hier besproken lijst

bouwt voort op een lijst met leerlingindicatoren van het Amerikaanse instituut National High School Center (Kennely & Monrad, 2007), maar omvat tevens de best onderzochte gezinsfactoren die met vsv in verband worden gebracht. De lijst bevat zeven indicatoren waarvan drie op leerlingniveau (doubleren, schoolwisselingen, ongeoorloofde afwezigheid) en vier op gezinsniveau (laag opgeleide ouders, werkloze ouders, echtscheiding, en allochtone afkomst). Van deze indicatoren wordt vastgesteld hoeveel er aanwezig zijn bij een specifieke leerling. Onderzoek laat zien dat bij 3 of meer risico's de kans op vsv flink toeneemt.

Uit het onderzoek in Noord-Oost Twente blijkt dat in het basisonderwijs het percentage leerlingen met 3 of meer vsv-specifieke risico's toeneemt met de leeftijd. In groep 1 heeft 4 procent van de leerlingen 3 of meer risicofactoren; in groep 4 wordt dat 8 procent en in groep 7 zelfs 12 procent. De vraag is dan: zet deze trend door in het vmbo en mbo? Als we uitgaan van een gelijke toename zou dat betekenen dat 20 procent van de mbo-eerstejaars in ons onderzoek een dergelijke risicostapeling heeft die kwetsbaar maakt voor vsv. Maar we weten het niet. Want (v)mbo-opleidingen die deelnemen aan dit project verzamelen geen informatie over gezinnen of ouders. En dat is toch merkwaardig, want we weten immers dat de thuisomgeving een enorme invloed heeft op schoolloopbanen, ook in Nederland. De cijfers hierboven geven een conservatieve schatting want veel risicogezinnen mijden onderzoek. Ouders, en in het mbo ook leerlingen, moesten toestemming geven om mee te doen aan het onderzoek.

Preventief werken

Mbo-opleidingen zetten doorgaans stevig in op vsv. Onder andere met uitgebreide intakes voor aankomende studenten, studieloopbaanbegeleiding of trajecten gericht op heroriëntatie en opvang voor uitvallers. Heroriëntatie en opvang van uitvallers zijn curatieve middelen: zij treden in werking als een

student diens studie staakt. Maar dat is iets dat we juist willen voorkomen. De intakes met leerlingen zijn meer preventief. Het is een gemiste kans als die intake beperkt wordt tot de leerling, diens vaardigheden en interesses. Waarom niet net als in het basisonderwijs enkele gezinsachtergrondvragen toegevoegd? Hiermee kan een mbo-opleiding zicht krijgen op het risico op uitval van haar populatie. En haar aanpak van vsv afstemmen op de specifieke risico's van haar populatie: extra ondersteuning voor leerlingen met onvoldoende basisvaardigheden, gerichte studieloopbaangesprekken over het toekomstperspectief van leerlingen als het thuisfront daarin geen ondersteuning kan bieden. Kortom, voor preventie van vsv kan het voor een opleiding handig zijn te weten hoeveel studenten aan een opeenstapeling van risicofactoren bloot staan.

In het vmbo is uitval nog maar mondjesmaat aan de orde. Toch kan ook voor deze sector het belangrijk zijn om risicostapeling bij leerlingen vast te stellen. Daarmee kan gepoogd worden de keten aan negatieve factoren bij te sturen. Voor het te laat is.

Opeenstapeling van risico's

Wat vonden we bij de drie leeftijdsgroepen in de basisschool aan samenhangen van risico-opeenstapeling en schools functioneren? Het merendeel van de leerlingen heeft niet zo'n stapeling. Maar leerlingen met 3 of meer vsv-specifieke risico's worden door hun leerkrachten iets lager beoordeeld op zaken als werkhouding en gedrag in de klas dan leerlingen met minder of geen risico's. Leerkrachten rapporteren vaker conflicten met deze risicoleerlingen en beoordelen de ouders van deze kinderen als minder ondersteunend. Met name de rekenprestaties van deze leerlingen zijn lager dan die van leerlingen zonder risicostapeling. Deze informatie kan het onderwijsveld helpen om gericht tekorten in vaardigheden bij specifieke leerlinggroepen weg te werken en actief ouders te betrekken bij school. En te werken aan positieve relaties met risicoleerlingen.

Hoewel grootstedelijke problematiek in de regio Noord-Oost Twente niet aan de orde is zijn er toch overeenkomsten met risicogezinnen in grote steden. Bijvoorbeeld taalarme gezinnen, laag opgeleide ouders die weinig contacten hebben of weinig participeren in de samenleving, die lage verwachtingen van de kinderen hebben, en een grote afstand ervaren tot onderwijs. Van de aangegeven gezinsfactoren weten we dat ze invloed hebben op de opvoeding en omgang thuis. Dat zijn geen zaken die vanuit school makkelijk te beïnvloeden zijn. Juist dan kan het belangrijk zijn om laagpresterende leerlingen in ieder geval goede basisvaardigheden (taal, lezen en rekenen) bij te brengen. En gericht te werken aan hun motivatie en betrokkenheid. Dat vergt een behoorlijke inspanning van leerkrachten, maar 'good practices' laten zien dat het milieu van leerlingen niet de enige bepalende factor hoeft te zijn voor

taal- en rekenprestaties van leerlingen. Goede basisvaardigheden en motivatie kunnen een buffer vormen voor kwetsbare leerlingen tegen gezinsproblematiek, verloedering van de woonomgeving en andere negatieve factoren.

Kortom, juist voor kwetsbare leerlingen kan goed onderwijs het verschil maken. Dat vraagt meer dan leerlingen te volgen: dat vraagt om actief te signaleren wie de risicojongeren zijn en hen een goed onderwijsaanbod te bieden. Op gebied van ouderbetrokkenheid vraagt het eveneens om actief uit reiken naar ouders, liefst zo vroeg mogelijk maar ook zo lang mogelijk. Ook bij 18-jarigen moet het thuis aan de keukentafel gaan over hun ervaringen in het onderwijs. Preventie van vsv is vooral een kwestie van tijdig anticiperen. Vanuit het levensloopmodel gedacht moet dat door de hele keten, van vve tot en met mbo. ■

Dr. Cathy van Tuijl is Lector Gedrag- en Leerproblemen aan de Hogeschool Edith Stein / OCT. Zie voor meer informatie over haar project: www.preventieindeketen.nl.

Achtergrondinformatie

- > Alexander, K. L., Entwisle, D. R., & Kabbani, N. S. (2001). The Dropout Process in Life Course Perspective: Early Risk Factors at Home and School. *Teachers College Record*, 103(5), 760.
- > Allen, J. & Meng, C. (2010). Voortijdige schoolverlaters: aanleiding en gevolgen. ROA-R 2010/9 Maastricht: ROA.
- > Kennely, L. & Monrad, M. (2007). Approaches to dropout prevention: Heeding early warning signs with appropriate interventions. Washington: National High School Center.

